

Kinga Jankowska

WYBRANE PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO WOLNOŚCI

Wstęp

Początki cywilizacji to również okres kształtowania się praw, obowiązków czy też wolności jednostki. Toteż załączków praw człowieka należy doszukiwać się w okresie średniowiecza a nawet starożytności. Wówczas już dostrzegano konieczność poszanowania praw jednostki, chociażby poprzez ich umiejscowienie w najstarszych księgach różnych religii. Jednakże w okresie oświecenia dokonano wyraźnego sformułowania idei praw jednostki. Ponadto rozpoczął się proces tworzenia nowoczesnych normatywnych regulacji praw człowieka. Za twórców podstaw praw człowieka, którzy niewątpliwie ponieśli na tej płaszczyźnie zasługi byli m.in. J. Locke, J.J. Rousseau, Ch.L.de Montesquieu oraz I. Kant.

¹ Okres ten charakteryzuje się wieloma aktami normatywnymi dotyczącymi praw i wolności jednostki z perspektywy uprzednio nieznanej. W roku 1787 uchwalono pierwszą pisaną konstytucję. Zawierała ona katalog praw i wolności człowieka, który gwarantował jednostce przestrzeganie praw i wolności na obszarze Stanów Zjednoczonych. Od tego momentu aż po dzień dzisiejszy tenże katalog został rozbudowywany, jak również stanowi on fundament materii konstytucyjnej nie tylko na terytorium Ameryki Północnej lecz innych kontynentów.² Wiek XIX szczyty się uporządkowaniem przestrzeganych już praw i wolności. Dodatkowo okres ten to czas wyodrębnienia trzech z kategorii katalogu, a mianowicie:

- praw i wolności osobistych,
- praw i wolności politycznych,
- praw i wolności ekonomicznych, socjalnych a także kulturalnych.

Wiek XX to szybki rozwój wyszczególnionych kategorii. Niewątpliwie wyróżnia się on połączeniem praw człowieka z problematyką konfliktów zbrojnych, utworzeniem amerykańskiego, europejskiego oraz afrykańskiego systemu ochrony praw jednostki czy też systemu ochrony mniejszości narodowych. Podkreślenia wymaga również fakt, iż wiek XX kojarzony jest z pojawieniem się skargi konstytucyjnej a także prawem do ochrony danych osobowych.³ Kolejny wiek to ciągły rozwój znanych uprzednio procesów i zjawisk. Pomimo braku rewolucyjnych zmian, dostrzegane są nowe prawa i wolności, zaś te występujące wcześniej niż w XXI wieku ulegają doprecyzowaniu i rozbudowaniu. Za przykład posłużyć może chociażby wolność sumienia i religii. U kresu tegoż wieku istotnym tematem staje się antydyskryminacja czy problematyka związków partnerskich.

Celem niniejszego opracowania jest uporządkowanie w wymiarze systemowym kodeksowym oraz procesowym problematykę przestępstw przeciwko wolności. Dodatkowo autorka dostrzega aspekt społeczny wymienionego problemu, poczynając od bieżącego stulecia – wzrost przestępstw przeciwko wolności.

Wolność a prawo

Aby należycie scharakteryzować zagadnienia ściśle związane z tematem tejże pracy, wymagane jest prawidłowe rozumowanie omawianych terminów. Na potrzeby niniejszego opracowania wystarczające jest sprecyzowanie terminu wolności, a także zasadniczej różnicy między pojęciami wolność a prawo.

Wolność i prawo są terminami stosowanymi zamiennie. Jednak między nimi występuje istotna różnica, a używanie ich wymiennie okazuje się błędem.

Terminy te, to nie tylko różnice ale także podobieństwa od których rozpoczęcie rozważań wydaje się powinnością. Oba z terminów łączy przysługujące jednostce uprawnienie do pewnego zachowania się. Możliwość korzystania z określonego uprawnienia nie jest obowiązkiem, nie rodzi również negatywnych konsekwencji wobec danej osoby. Drugim wspólnym wyznacznikiem wolności i prawa jest ciążyący na organach państwowych obowiązek zagwarantowania zawartych w katalogu praw człowieka poszczególnych praw i wolności wraz z ich sposobnością realizacji. Różnica zaś dotyczy adresata obowiązku, wobec którego następują ograniczenie wolności i prawa zgodnie z podstawą prawną. W sytuacji ograniczenia bądź likwidacji wolności jednostki, organ publiczny obligatoryjnie wskazuje na podstawę prawną w oparciu której działanie to następuje. Prawa jednostki ograniczone lub zlikwidowane są także wskazaną podstawą prawną, lecz dokonuje tego jednostka.⁴

¹ J. Matwiejuk, *Konstytucyjne wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, [w:] *Prawo Konstytucyjne*, S. Bożyk (red.), Białystok 2014, s. 89.

² Ibidem.

³ Ibidem., s. 90.

⁴ Ibidem., s. 90-91.

Współczesna doktryna niewątpliwie klarownie wskazuje na naturalny rodowód z którego wywodzą się wyżej wymienione kategorie, czyli prawo i wolność. Niezaprzeczalnie tymże naturalnym rodowodem jest przyrodzona godność ludzka. Wolności i prawa znajdują uzasadnienie także w człowieczeństwie.⁵ Przepis art. 30 polskiej Konstytucji daje temu wyraz. Bowiem brzmi on następująco: „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela”⁶ B. Gronowska podkreśla, że z naturalnego rodowodu wypływają również istotne konsekwencje w postaci norm konstytucyjnych odnoszących się do wolności i praw o charakterze deklaratywnym. Nie zaś konstytutywnym. Normy konstytucyjne o których mowa stanowią fizyczne zabezpieczenie obu kategorii (prawa i wolności) będących niezależnymi od woli ustawodawcy. Natomiast wynikającymi z przyrodzenia godności ludzkiej. Toteż słuszne jest twierdzenie, *jestem człowiekiem, a więc mam określone prawa*. Przeciwnieństwem słusznej konstatacji wielokrotnie uwypuklanej w doktrynie praw człowieka jest sformułowanie *mam prawa, a więc jestem człowiekiem*.⁷ Zaś rdzeniem konstytucyjnej koncepcji wolności jednostki, okazuje się być swoboda w podejmowaniu aktów woli.⁸ Dodatkowo P. Winczorek akcentuje, iż mimo możliwości dyskusji odnośnie art. 30 Konstytucji nie możliwe jest podważanie aksjologicznych uregulowań konstytucyjnych będących przedmiotem tejże konwersacji.⁹ Dodatkowo, rangę art. 30 ustawy zasadniczej adekwatnie obrazują słowa W. Skrzydło. Zdaniem autora z treści art. 30 Konstytucji wynikają z pozostałe regulacje prawne umiejscowione w rozdziale II Konstytucji.¹⁰

Analizując art. 30 Konstytucji nie sposób pominąć następnego artykułu zawartego w najważniejszym akcie prawnym w Polsce. Przepis art.31 ust.1 mówiący, że wolność człowieka podlega ochronie prawnej posiada następujące znaczenia:

- 1) zakaz ingerowania w sferę chronioną wolności jednostki,
- 2) akty prawa, w tym Konstytucja wskazuje granicę wolności wraz ze środkami zapewniającymi jej ochronę.¹¹

W ust. 2 tegoż artykułu jasno stwierdzono, że każdy jest obowiązany do szanowania wolności a także praw innych. Wobec tego, zachowania nienaruszające wolności oraz praw innych jednostek, pozostające w harmonii z interesami społecznymi podlegają ochronie prawnej.¹²

Ustawodawca przewidział także sposobność ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności w oparciu o przepis art. 31 ust. 3 Konstytucji. Owe ograniczenie dopuszczalne jest wyłącznie wówczas gdy jest to konieczne, akcentując ważne zastrzeżenie tejże konieczności z uwagi na zapewnienie bezpieczeństwa, porządku publicznego lub ochrony zdrowia oraz moralności publicznej, środowiska, czy też ochronę praw i wolności innych osób. Zakres stosowanie wyżej wymienionych ograniczeń nie może naruszyć istoty praw i wolności jednostki, przy czym obostrzenie korzystania z wolności i praw następuje w drodze ustawy. Spośród najważniejszych kryteriów mających wpływ na zakres stosowania ograniczeń wymienia się m.in. warunek legalności, proporcjonalności czy też wymóg celowości.¹³ Znakiem tego, jakiegokolwiek ograniczenie korzystania przez jednostkę z jej wolności i praw zobowiązane jest do ograniczenia rangą ustawy. Ponadto musi zaistnieć konieczność, o której była mowa powyżej jak również stopień ingerencji w wolności i prawa osoby nie może wykroczać poza faktyczną potrzebę zakresu obostrzenia tychże kategorii przysługujących jednostce. Oznacza to również, że w sytuacji możliwości ochrony lub zabezpieczenia danego dobra w postaci minimalnego ograniczenia praw bądź wolności, organy państwowe są zobowiązane do zastosowania tegoż obostrzenia. Rezultatem czego jest poprzestanie na mniej ingerującym rodzaju ograniczenia. Wszystkie trzy scharakteryzowane powyżej kryteria nie mogą wystąpić osobno, lecz łącznie. Toteż uchybienie choćby jednej z nich nie będzie spełniało wymaganego standardu doprowadzając do uznania możliwości ograniczenia za sprzeczne z obowiązującym stosowaniem prawa.

Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 12 stycznia 1999 roku stwierdził, że przepis artykułu 31 ust.1 w pełni realizuje postulat jaki to wysuwa doktryna prawa odnośnie wymogu proporcjonalności. Prócz tego w znaczącym stopniu odpowiada formułom zawartym w aktach międzynarodowych, których Polska zobowiązała się przestrzegać.¹⁴

Przestępstwa przeciwko wolności w Kodeksach karnych

⁵ P. Winczorek, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r, Liber, Warszawa 2000, s. 47.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. nr 78, poz. 483.

⁷ B. Gronowska, *Kwestie terminologiczne pojęcia „prawo”, „wolność”, „obowiązek”*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, Z. Witkowski, A. Bień-Kacała (red.), Toruń 2015, s. 153.

⁸ L. Bosek, W. Borysiak, *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, [w:] *Konstytucja RP komentarz art.1-86*, t. I, (red.) M. Safjan, L. Bosek, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 763.

⁹ P. Winczorek, Komentarz ...op.cit., s.47.

¹⁰ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. VII, Wolter Kluwers, Warszawa 2013, s. 44.

¹¹ Ibidem., s. 48.

¹² B. Gronowska, *Kwestie...op. cit.*, s. 154.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Wyrok TK z dnia 12.01.1999r., P2/98, OTK ZU 1999, nr.1, poz.2.

Wolność jest pojęciem o charakterze uniwersalnym, jednocześnie zawierającym różnorodne jego wymiary. Zaś osobista wolność człowieka stanowi zasadnicze jej ogniwo. Niewątpliwie wolność będąca osobistym dobrem każdej jednostki związana jest z przestępstwami zamieszczonymi w rozdziale XXIII Kodeksu karnego zatytułowanym „przestępstwa przeciwko wolności”.

Płaszczyzna filozoficzno-społeczna prezentuje wolność osobistą człowieka jako fundamentalne, naturalne a przede wszystkim niezbywane prawo jednostki. Toteż ideał człowieka wolnego pojmowany jest wówczas gdy człowiek „nie jest zakuty ani w kajdany, ani zamknięty w więzieniu, ani nie żyje jak niewolnik w ciągłym strachu przed karą”.¹⁵ I. Kant wolność jednostki łączył z godnością człowieka. Natomiast J. Lock zaliczał wolność do kategorii praw naturalnych stawiając ją na równi z prawem do własności a nawet życia.

Wolność jednostki w kategoriach historycznych kreśliła przywilej, który mógł nadać król. Okres wczesnego średniowiecza to początek licznych przywilejów poczynawszy od Wielkiej Karty Wolności. Gwarantowała ona ludziom wolnym niemożność uwięzienia bez wydania prawomocnego wyroku. Dokonać tego mogły tylko jednostki jej równe bądź wyrok musiał zapaść na mocy prawa krajowego. Podobnych przywilejów należy doszukiwać się w Złotej Bulli czy Jasticia Mayor.¹⁶ W dziecinach prawnych wolność każdego człowieka rozumiana jest analogicznie jak zdrowie bądź życie. Czyli dobro chronione prawem. Punktem wyjściowym dla analizy wolności w sensie prawnym jest Konstytucja i zawarte w niej prawa.

Kodeks karny z 1932 roku zawierał osobny rozdział przeciwko przestępstwom wolności. Owy rozdział tworzyło pięć określonych typów przestępstw. Były to:

- pozbawienie wolności w typie podstawowym i kwalifikowanym,
- handel niewolnikami,
- groźba karalna,
- wymuszenie,
- najście domu.¹⁷

W oparciu o wymienione powyżej przestępstwa uznano wolność osobistą jednostki jako przedmiot ochrony prawnej. Ponadto stwierdzono, iż można pojmować wolność tę w sposób dwojaki. W pierwszym przypadku wolności skupiono się na jej fizycznym aspekcie. Wobec tego oznaczała ona wolność poruszania się lub przemieszczania z jednego miejsca na inne. Drugie stanowisko rozumowania wolności dotyczyło sfery moralnej. Sposobności decydowania i rozporządzania posiadanym dobrem, niekorzystania lub korzystania z określonych praw czy też podejmowania jakichkolwiek przedsięwzięć.¹⁸ W obu przytoczonych przypadkach zachowanie przestępne miało miejsce wtedy tylko, gdy skierowane było na wartość jaką jest wolność osobista jednostki. Pisał również o tym J. Makarewicz, którego słowa doskonale wpasowują się w podsumowanie rozważań nad przedmiotem ochrony przestępstw przeciwko wolności w Kodeksie karnym z 1932 roku – „wolność jednostki, wolność działania lub zaniechania, wolność i nic więcej.”¹⁹ Rozważania te nie zostały uwzględnione w Kodeksie karnym z 1969 roku. Rozdział XXIII nie zawierał już wyłącznie przestępstw, których głównym chronionym dobrem była wolność osobista jednostki jak to miało miejsce w poprzedniej ustawie, lecz dokonano rozszerzenia o kolejne przestępstwa takie jak zgwałcenie, czyn nierządny z osobą nienormalną, czyn nierządny z nadużyciem zależności oraz naruszanie korespondencji. Z całą pewnością rozbić przestępstw o charakterze seksualnym na dwie grupy, które wcześniej umieszczone były w rozdziale XXXIII pod nazwą *nierząd* i przeniesienie czterech z tych przestępstw do rozdziału *przestępstw przeciwko wolności* miało swoich zwolenników jak i przeciwników. Zatem podnoszono postulaty, aby dokonać modyfikacji konstrukcji rozdziału XXIII. Dokonano tego w roku 1997. Wobec tego, w rozdziale XXIII Kodeksu karnego znajdowało się jedynie pięć poniższych przestępstw:

- bezprawne pozbawienie wolności,
- groźba,
- zmuszanie,
- zabieg leczniczy bez zgody pacjenta,
- naruszenie miru domowego.

¹⁵ B. Kunicka- Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej, Rozdział XXIII, XXIV, XXV i XXVII Kodeksu Karnego, Komentarz*, Warszawa 2001, s.11.

¹⁶ Ibidem., s.12.

¹⁷ M. Mozgawa, *Przestępstwa przeciwko wolności*, [w:] *System prawa karnego, przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, t. X, red. A. Marek, L. Pa-przycki, Warszawa 2012, s. 335.

¹⁸ Ibidem., s. 336.

¹⁹ B. Kunicka- Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa...* op. cit., s. 15.

Jak słusznie zauważa M. Mozgawa przestępstwa te naruszają wolność człowieka w szerokim tego słowa znaczeniu (wolność moralną, wolność fizyczną), stanowiącą zasadnicze dobro. Toteż wolność ta nie może pełnić funkcji uzupełniającej bądź stanowić elementu składowego innego dobra, które zostało naruszone.²⁰

Kolejne nowelizacje na przestrzeni lat również zmodyfikowały budowę rozdziału XXIII. Znalazły się w nim trzy kolejne przestępstwa.

- 1) Stalking - uporczywe nękanie,
- 2) utrwalanie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnych,
- 3) handel ludźmi.²¹

O umieszczeniu przestępstwa utrwalania wizerunku nagiej osoby lub w trakcie czynności seksualnych w grupie przestępstw przeciwko wolności M. Mozgawa pisze z pewnymi zastrzeżeniami. Zdaniem autora przestępstwo z art. 191a k.k. łamie spójność wewnętrzną tegoż rozdziału. Trafniejszym rozwiązaniem byłoby umieszczenie przestępstwa utrwalania wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnych w rozdziale *Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*. Bowiem autor broni poglądu, iż dobrem chronionym w tej sytuacji nie jest wolność lecz obyczajność. A nawet prywatność jak i intymność jednostki.²²

Wybrane przestępstwo przeciwko wolności

Na potrzeby niniejszej pracy, autorka zdecydowała się na przybliżenie przestępstwa – bezprawne pozbawienie wolności. O wyborze zdecydowała dostępność do pozyskania danych statystycznych w porównaniu do innych występujących przestępstw w rozdziale XIII Kodeksu karnego, a także fakt, że przestępstwa to pojawiły się już w Kodeksie karnym z 1932 roku.

Zgodnie z polskim Kodeksem karnym z 1969 roku przestępstwo bezprawnego pozbawienia człowieka można było odnaleźć w art. 165§ 1. Obecnie owe przestępstwo ustawodawca umiejscowił w przepisie art. 189 k.k.²³ Wraz ze zmianą numeracji przepisu tegoż czynu przestępnego, ustawodawca zmodyfikował typ kwalifikowany przestępstwa jednocześnie pozostawiając w pierwotnej postaci typ podstawowy. Uprzednio typ kwalifikowany miał miejsce wówczas, gdy pozbawienie wolności trwało powyżej 14 dni, nie zaś jak obecnie 7 dni. Ponadto zgodnie z przepisem art. 165§2 k.k. drugi rodzaj kwalifikacji następował „w innych szczególnie ciężkich wypadkach.”²⁴ Dziś do dookreślonej kwalifikacji ustawodawca posłużył się §3 art. 189 k.k., w którym mowa o szczególnym udręczeniu

Niewątpliwie dobrem chronionym w przepisie art. 189 k.k. jest osobista wolność człowieka, w znaczeniu fizycznym. Czyli sposobności swobodnego przemieszczenia zgodnie z wolą pokrzywdzonego. Takowe rozumowanie potwierdza Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 5 czerwca 2013 roku, w którym to dobrem chronionym w art. 189 k.k. jest wolność w wymiarze swobody ruchów jak również nieograniczoną możliwością zmiany miejsca pobytu.²⁵ W doktrynie przyjęto, że ochronie powinna podlegać nie tylko osobista wolność jednostki lecz także jego wola. Może ona ujawnić się w każdym czasie, co oznacza, że domniemujemy, iż dana osoba w konkretnym czasie, w sytuacji zagrożenia chciałaby uzyskać zapewnienie bezpieczeństwa.²⁶ Jak słusznie podnoszono w orzecznictwie, aby móc mówić o dokonaniu czynu przestępnego polegającego na bezprawnym pozbawianiu wolności, nie może wystąpić aktualizacja woli pokrzywdzonego. Oznacza to, że w sytuacji świadomego wyrażenia zgody przez potencjalnego pokrzywdzonego na jakiegokolwiek ograniczenie bądź pozbawienie go wolności zachodzi niemożność zastosowania przepisu art. 189 k.k. wyjątek stanowić będą okoliczności przemocy, groźby bądź przymusu.²⁷

Ustawa nie precyzuje w jaki sposób dochodzi do pozbawiania wolności. Zatem wszelkie formy są dopuszczalne. Zarówno działanie jak i zaniechanie. Pomimo braku przez ustawodawcę precyzji co do zachowania sprawcy w literaturze przedmiotu kładzie się nacisk na czas trwania stanu pozbawiania wolności. Może on występować bardzo krótko, jednakże ofierze w czasie jego trwania uniemożliwia się swobodę ruchu oraz przemieszczania się.²⁸ Podkreśla się również, że sprawca może skorzystać z wszelkich technicznych sposobności uniemożliwienia pokrzywdzonemu przeniesienia się w

²⁰ M. Mozgawa, *Przestępstwa...* op. cit., s. 338.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz. U. 1997. 88. 553 ze zm.

²² Ibidem., s. 339.

²³ „§ 1. Kto pozbawia człowieka wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli pozbawienie wolności trwało dłużej niż 7 dni, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli pozbawienie wolności, o którym mowa w § 1 lub 2, łączyło się ze szczególnym udręčeniem, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”.

²⁴ B. Kunicka- Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa...* op. cit., s. 17.

²⁵ Wyrok SA w Warszawie z dn. 05.06.2013 r., II AKa 107/13, Legalis.

²⁶ A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny, komentarz*, Warszawa 2015, s. 939.

²⁷ Wyrok SA w Katowicach z dn. 08.12.2005 r., II AKa 68/05, KZS 2006, nr. 4, poz. 63.

²⁸ J. Bafia, K. Miodulski, M. Siewierski, *Kodeks karny*, Warszawa 1977, s. 423.

inne miejsce.²⁹ Uwypuklić należy, że zabranie inwalidzie kul, gdy bez nich nie jest on w stanie się przemieścić, stworzenie „żywego muru” lub innej blokady, aby zapobiec wydostaniu się osoby z pomieszczenia, zastraszanie jednostki strzelaniem w momencie próby ucieczki itp. także jest przestępstwem.³⁰ Sprawca może działać z użyciem przemocy, groźby bezprawnej lub podstępem.

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd o materialnym charakterze opisywanego przestępstwa. Przyjęto, że skutkiem jest pozbawienie wolności fizycznej ofiary. Zdaniem M. Mozgawy wynikiem działania sprawcy jest wytworzenie takiego stanu niemożności co do kwestii urzeczywistnienia decyzji, także tej potencjalnej woli pokrzywdzonego.³¹ Odmienne stanowisko dotyczące charakteru przestępstwa pozbawiania wolności zdaniem K. Buchały jest nieprzekonujące. Toteż czyn zabroniony jest przestępstwem o charakterze materialnym nie zaś formalnym. Formalny charakter niewątpliwie w literaturze przedmiotu uznany jest za pogląd odosobniony zdaniem autora.³² Ponadto nie można pominąć, iż opisywane przestępstwo jest przestępstwem trwałym.³³

Jeśli chodzi o stronę podmiotową przestępstwa pozbawienia wolności zawiera ona dwie postacie umyślności. W grę wchodzi nie tylko zamiar bezpośredni, ale także ewentualny. Natomiast w typie kwalifikowanym nie odnajdziemy winy mieszanej.

Bezspornie w literaturze przedmiotu odnajdujemy wyłącznie jeden pogląd co do kwestii podmiotu – powszechny charakter przestępstwa. Jednoznacznie wskazuje na to użycie przez ustawodawcę zaimka „kto” bez jakiegokolwiek dopełnienia. Oznacza to, że sprawcą przestępstwa pozbawienia wolności może być każdy.

W art. 189 k.k. ustawodawca przewidział dwa rodzaje typów kwalifikowanych. Modyfikacja ta powstała w wyniku nowelizacji 2009 roku i polegała na rozgraniczeniu dwóch odmian, które zgodnie z uprzednim stanem prawnym mieściły się w jednym przepisie.³⁴ Za kryterium pierwszego z nich uznano czas trwania bezprawnego pozbawienia wolności³⁵, zaś wyznacznikiem drugiej z odmian typu czynu przestępnego jest szczególne udęczenie.

Samo pojęcie *udęczać* w znaczeniu słownikowym określane jest jako sprawianie komuś cierpienia. Może ono być zarówno fizyczne jak i psychiczne. Kolejnymi synonimami są dokuczanie lub zamęczanie.³⁶ Zdaniem J. Wojciechowskiej za szczególne udęczenie należy pojmować takie okoliczności, w których to powodują one „większą dla ofiary dolegliwość niż samo pozbawienie wolności i niemożność jej odzyskania”.³⁷ Inny komentator, M. Mozgawa w oparciu o orzecznictwo sądowe obrazuje przykłady szczególnego udęczenia. Wśród nich wymienia zmuszenie ofiary do rozebrania się i włożenia sobie świeczki do pochwy bądź przypalanie pośladków papierosami.³⁸ Jako przykład szczególnego udęczenia na podstawie przepisu art. 189§3 k.k. komentatorzy zajmujący się niniejszą problematyką wskazują między innymi na oddzielenie matki od małoletniego dziecka czy przetrzymywanie ofiary w mrocznej piwnicy.³⁹ Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2001 roku, klarownie stwierdził, iż przetrzymywanie pobitego i zakrwawionego pokrzywdzonego przez okres ok. 10 godzin w bagażniku auta, w grudniu z podkreśleniem braku wiedzy ofiary na dalszy przebieg akcji zasługuje na zakwalifikowanie tegoż zdarzenia na popełnienie przestępstwa pozbawienia wolności ze szczególnym udęceniem.⁴⁰

Zgodnie z przepisem art. 189§1 typ podstawowy nie jest zbrodnią, zaś występkiem. Za dokonanie czynu przestępnego sprawcy grozi kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. W oparciu o przepis art. 58§1 k.k. sąd ma sposobność zastosowania innej kary aniżeli kary pozbawienia wolności wyłącznie wówczas, kiedy to inna kara bądź środek karny nie byłby w stanie spełnić celów kary. Powyższe regulacje nie odnajdują zastosowania w żadnym z typów kwalifikowanych – art. 189§2, art. 189§3 k.k. Zagrożenie karą pozbawienia wolności w pierwszym z typów kwalifikowanych ustawodawca przewidział na okres od roku do lat 10. W oparciu o przepis art. 189§3, będący drugim z typów kwalifikowanych a jednocześnie zbrodnią zagrożenie karą wynosi nie krócej niż 3 lata pozbawienia wolności.⁴¹

Poniżej zamieszczono wykres obrazujący liczbę postępowań wszczętych, a także przestępstw stwierdzonych w latach 1999–2014. Dane statystyczne zostały pozyskane z Komendy Głównej Policji, toteż wykres przedstawia łączne ujęcie przestępstw z art. 189§1, art. 189§2 jak również przepisu art. 189§3 Kodeksu karnego.

²⁹ M. Filar, *Kodeks karny, komentarz*, Warszawa 2012, s. 945.

³⁰ R. Stefański, *Kodeks karny, komentarz*, Warszawa 2015, s. 1074.

³¹ Ibidem, s. 1075–1076.

³² K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989, s. 629.

³³ Oznacza to, że rozpoczyna się z chwilą pozbawienia fizycznej wolności jednostki i trwa do momentu jej uwolnienia.

³⁴ R. Stefański, *Kodeks... op. cit.*, s. 1076.

³⁵ czas powyżej 7 dni.

³⁶ S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. IV, Warszawa 2003, s. 955.

³⁷ J. Wojciechowska, [w:] *Kodeks Karny. Część szczególna*, red. A. Wąska, Warszawa 2004, t. I, s. 680.

³⁸ M. Mozgawa, *Znamię „szczególnego udęczenia” z art. 165 § 2 k.k. w świetle badań empirycznych*, [w:] *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Lublin, XLII, 12 1995, s. 135–138.

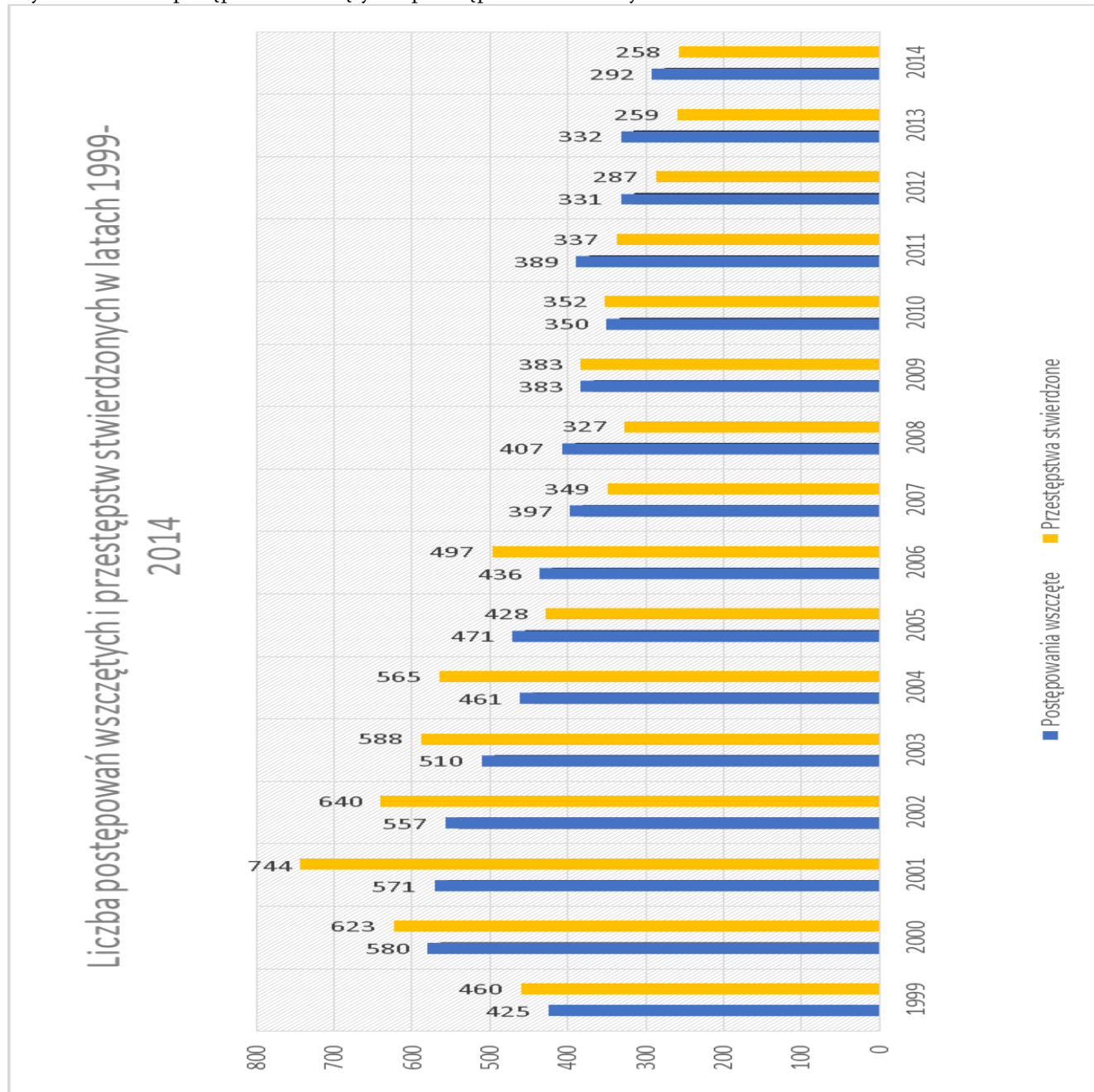
³⁹ R. Stefański, *Kodeks... op. cit.*, s. 1078.

⁴⁰ Wyrok SA w Lublinie z dn. 12.04. 2001r., II AKa 59/01, Prok. i Pr. – wkł. 2002.nr. 2, poz. 12.

⁴¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny.

Jak widać w pierwszych trzech latach, które zostały objęte analizą nie sposób nie zauważyć znaczącego wzrostu liczby czynów zabronionych. Dzieje się tak, aż do roku 2001, w którym zanotowano największą liczbę przestępstw bo aż 744. Jest to o ponad 60 % więcej przestępstw aniżeli w roku 1999 w którym zarejestrowano 460 takich przestępstw. Późniejsze lata poczynając od 2001 roku to spadek przestępstw pozbawienia wolności. Jedynie w roku 2006 możemy dostrzec niewielki wzrost czynów zabronionych. W roku 2014 liczba przestępstw stwierdzonych wynosiła 258, jest to trzykrotnie mniej niż roku 2001. Ponadto na podstawie lat 2013-2014 można pokusić się o stwierdzenie, iż nastąpiła stabilizacja popełniania przestępstwa pozbawienia wolności. Jak zauważa J. Bafia trudno jest prognozować tendencje przestępstwa z art. 189 k.k.⁴²

Wykres 1. Liczba postępowań wszczętych i przestępstw stwierdzonych w latach 1999-2014.



Źródło: opracowanie własne na podstawie: Komenda Główna Policji, *Pozbawienie wolności (art.189)*, [w:] *Przestępstwa przeciwko wolności (189-193)*, dostęp internetowy: <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-4/63484.Pozbawienie-wolnosci-art-189.html>, data dostępu: 12.12.2016.

⁴² J. Bafia, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989, s. 334.

Zakończenie

Wolność niegdyś pojmowana wyłącznie jako przywilej nadany przez króla, który opierał się na wolności fizycznej, wstępuje do dziś w polskim prawodawstwie. Jednak z pewnymi jej modyfikacji. Prawa i wolności poczynając od roku 1787, kiedy to uchwalono pierwszą konstytucję również zostały rozbudowane i doprecyzowane. Istotną rolę w pojmowaniu wolności i praw odegrały wydarzenia w XX wieku tj. konflikty zbrojne. Mimo ciągłego łączenia obu terminów prawo i wolności w jeden zwrot, czy też zamiennego ich stosowania, należy podkreślić, iż pojęcia te nie są tożsame. Jednak za rodowód powyższych terminów jednogłośnie uznano przepis art. 30 Konstytucji. Zaś art. 31 Konstytucji wprowadza możliwość ograniczenia wolność jednostki, wyłącznie w sytuacjach przewidzianych przez prawo. Takowego ograniczenia nie przewiduje ustawa z 6 czerwca 1997 roku, Kodeks karny. Rozdział XXIII Kodeksu karnego określa sankcje za przestępstwa przeciwko wolności, w szerokim jej znaczeniu. Jak słusznie podnosi M. Mozgawa wolność w prawie karnym obejmują nie tylko wolność fizyczną, lecz także wolność moralną.⁴³ Natomiast przepis art. 189 k.k. przewiduje sankcję za naruszanie naturalnego, a przede wszystkim niezbywalnego prawa jakim jest wolność rozumiana jako wolność fizyczna. Zostało to również zaakcentowane przez Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 5 czerwca 2013 roku. Dane statystyczne zdaniem autorki wskazują, że przestępstwo bezprawnego pozbawienia jest przestępstwem często występującym, lecz nie nagłaśnianym przez media. Dodatkowo wartym podkreślenia jest fakt ciągłych rozszerzeń o kolejne przestępstwa zaliczane do kręgu przestępstw przeciwko wolności (tj. zgwałcenie, stalking czy handel ludźmi) na przestrzeni lat, będące rezultatem zachodzących zmian społecznych, a tym samym wzrostem przestępczości. Zatem preferowana wartość jaką jest wolność, zagrożona jest różnorodnymi zjawiskami patologicznymi, które to stały się impulsem w poszukiwaniu zmian w polityce karnej.

Offences against liberty

The subject of consideration in this article is presentment changing approach to liberty over the centuries. Special attention were given to criminal law, to wit to offences against liberty. In this dissertation were shown similarities and differences of terms law and liberty. Simultaneously accentuating that this terms are not the same. There not omitted also showing key events having influence on understanding liberty term. Furthermore were presented development of types offences against liberty at the turn of the years. Additionally were used approximation of selected crime- unlawful deprivation of liberty. Through characterized features of a criminal offence shown issues complexity in understanding liberty term. Were shown also statistics relevant to crime from art. 189 k.k. sourced from Police Headquarters.

Keywords: liberty, law, unlawful deprivation of liberty, offences against liberty

⁴³ M. Mozgawa, *Przestępstwa...* op. cit., s.338.